

การขุดแต่งโบราณสถานวัดช้างล้อม บ้านไสยาสน์

นายจตุรพร เทียมิทนภุต นักโบราณคดี 4
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 5 สุโขทัย

การขุดแต่งโบราณสถานวัดช้างล้อม บ้านไสยาสน์

นายจตุรพร เทียมทินกฤต

โบราณสถานวัดช้างล้อม บ้านไสยาสน์ (ชื่อหมู่บ้านเป็นที่รู้จักกันว่า ไสยาบ ชื่อ ไสยาสน์ เป็นชื่อที่ถูกเรียกภายหลังโดยเจ้าหน้าที่ราชการ) หรืออีกชื่อว่า วัดช้างล้อมเจริญศรี ตั้งอยู่ในเขต หมู่ที่ ๒ บ้านไสยาสน์ ตำบลวังทองแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ตั้งอยู่ห่างจากแนวถนนพระร่วง ช่วงจากเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัยประมาณ ๑ กิโลเมตร หรือพิคัดทางภูมิศาสตร์ เส้นรุ้งที่ ๑๗ องศา ๐๖ ลิปดา ๒๘ ฟลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๙๕ องศา ๔๐ ลิปดา ๔๓ ฟลิปดา ตะวันออก หรือพิคัดกริดที่ ๔๗ PQN ๗๑๑๕๑๗ แผนที่ทหารระวาง ๔๕๔๓ III ลำดับชุด L ๗๐๑๗ ๑-RTSD สภาพพื้นที่เป็นที่ราบระดับพื้นที่ลาดเอียงจากด้านตะวันตกไปทางตะวันออก มาจากแนวเทือกเขาทางด้านตะวันตก มีลำคลองไสยาบ ไหลผ่านทางด้านทิศใต้ของบริเวณวัด

ก่อนการดำเนินงานขุดแต่งในบริเวณวัดช้างล้อม ปรากฏเจดีย์ และเนินดินวิหารวางตัว เป็นเส้นตรง ไปตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก และปรากฏแนวอิฐ วางอยู่เป็นแนวกำแพงแก้ว ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์ มีสระน้ำ ขนาดใหญ่วางตัวขนานไปกับเจดีย์และวิหาร ซึ่งในบริเวณสระ พบชิ้นส่วนปล้องไฉน เสาศิลาแลง เศษอิฐ ตกอยู่ในสระ พื้นที่บริเวณองค์เจดีย์ มีดิน เศษอิฐ ชิ้นส่วนหินชนวน และชิ้นส่วนปูนปั้น ปกคลุมไปจนถึงบริเวณแนวบัวเวลา ส่วนองค์ระฆังยังคงสภาพเป็นบางส่วน บริเวณวิหารมีดินปกคลุม และมีชิ้นส่วนเสาศิลาแลงวางกระจายอยู่ทั่วไป สภาพโดยทั่วไปมีการลักลอบขุดทั่วไปและเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ มีการนำรถไถมาทำการไถปรับพื้นที่ โบราณสถานแห่งนี้จึงอยู่ในสภาพทรุดโทรมค่อนข้างมาก

ในการทำงานจะมีการวางผังหลุมขุดค้น ได้วางเส้นแกนหลัก ตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตก และแบ่งออกเป็นช่วงๆละ ๕ เมตร ตีตารางขนาด ๕X๕ เมตร คูณพื้นที่บริเวณ โบราณสถานวัดช้างล้อม เพื่อที่จะได้สะดวกต่อการบันทึกข้อมูลและตำแหน่งของร่องรอยหลักฐานที่พบในระหว่างการทำงาน พื้นที่ภายในบริเวณ โบราณสถานมีการลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก ในการขุดแต่งทำการขุดตามระดับสมมติ ระดับละ ๑๐ เซนติเมตร ภายหลังจากการทำงานทำให้ทราบร่องรอยหลักฐานของโบราณแห่งนี้ได้ดังต่อไปนี้

เจดีย์ประธาน ฐานชั้นล่างสุดกว้าง ๑๔ เมตร มีฐานเจียง ๓ ชั้น ซึ่งบนฐานเจียงชั้นที่ ๓ มีช้างปูนปั้นประดับอยู่ด้านละ ๕ เชือกและบริเวณมุมอีกด้านละ ๑ เชือก ยกเว้นด้านทิศตะวันออก มีร่องรอยช้างเพียง ๔ เชือกซึ่งมีมุขยื่นออกมา และพบหลักฐานเป็นเม็ดพระศกปูนปั้นอยู่ทั่วไป มุขด้านนี้อาจเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งอาจถูกสร้างขึ้นในสมัยหลังทับลงไปบนแนวฐานช้าง แต่บริเวณดังกล่าวมีการลักลอบขุดจนไม่สามารถศึกษาร่องรอยหลักฐานได้อย่างชัดเจนนัก จากข้อ

มูลที่พบเจดีย์ข้างล้อม บ้านไสยาสน์จึงน่าจะมีข้างประดับรอบฐานจำนวนทั้งสิ้น ๒๔ เชือก เหนือจากชั้นหลังข้างเป็นชั้นบัวถลา ซึ่งมีการใช้หินชนวน เป็นแกนและก่ออิฐฉาบปูน ซึ่งรูปแบบองค์เจดีย์เป็นทรงระฆังตามแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย ส่วนล่างรอบบริเวณฐานด้านตะวันตก เหนือ และได้ พบฐานอิฐรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๑๕๐ เซนติเมตร ยาว ๑๘๐ เซนติเมตร และจากการขุดแต่งไม่ปรากฏอิฐหรือส่วนประกอบสถาปัตยกรรมที่จะแสดงว่าเป็นเจดีย์บริวาร ฐานอิฐดังกล่าวอาจจะเป็นแท่นบูชาหรือเป็น วหัลกตะ (Vahalkata) ใช้ในการสักการบูชาเจดีย์ประธาน ซึ่งยังปรากฏอยู่ในเจดีย์ ในพื้นที่ภาคเหนือ และบริเวณรอบส่วนฐาน พบแนวอิฐก่อเป็นกรอบห่างจากฐานเจดีย์ กว้าง ๓.๓๐ เมตร ในด้านทิศใต้และด้านตะวันตก แต่ในด้านเหนือกว้างเพียง ๒.๒๐ เมตร ในระหว่างการขุดแต่งพบว่ามีชั้นทรายละเอียดทับถมอยู่หนาประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ซึ่งคงเป็นพื้นที่ใช้เป็นที่ลานประทักษิณ ซึ่งเดิมอาจจะเชื่อมต่อโดยรอบฐานเจดีย์ประธาน ซึ่งในบริเวณด้านตะวันตกเฉียงใต้ พบแนวทางเดินปูด้วยอิฐเชื่อมต่อ ไปยังประตูที่อยู่ในแนวด้านทิศใต้

การสร้างประติมากรรมรูปข้างประดับล้อมหรือค้ำรอบส่วนฐานของเจดีย์นั้น เป็นความเชื่อที่มีต้นกำเนิดมาจาก มาจากอินเดีย ซึ่งการเคารพบูชาข้างนั้นปรากฏร่องรอยเด่นชัดมาตั้งแต่อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ โดยปรากฏอยู่บนตราประทับซึ่งขุดพบจากแหล่ง โบราณคดีในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำสินธุร่วมกับตราประทับรูปสัตว์ชนิดต่างๆ และสืบทอดลงมาในสมัยพระเวท และเข้ามามีบทบาทในพระพุทธศาสนาโดยปรากฏในพุทธประวัติ และชาดกต่างๆ อยู่เสมอ โดยข้างเป็นสัตว์ตัวแทนของความยิ่งใหญ่ มีอำนาจ ความมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด และได้มีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบเป็นเชิงอุปมาอุปไมยอยู่เสมอในเรื่องที่เกี่ยวกับพระธรรม คำสั่งสอน และได้มีการสร้างสรรค์ศิลปกรรมรูปข้างเพื่อใช้ประดับหรือประกอบในศาสนสถาน หรือศิลปวัตถุชนิดต่างๆ

เนื่องจากข้างเป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก จึงถูกใช้ลักษณะตัวแทนของความแข็งแรงมั่นคง ตัวแทนของความยิ่งใหญ่ มีอำนาจ มีปัญญา ความสง่างาม ซึ่งปรากฏตามคติของศาสนาต่างๆ เช่น พราหมณ์ พุทธ เช่น มีการสร้างรูปข้างค้ำหรือรองรับศาสนสถานหรือรูปเคารพ เช่น ในมหากาพย์รามายณะ กล่าวถึงข้างค้ำจักรวาล โดยมีข้างแบกอยู่ทั้งสี่ทิศ และในพุทธศาสนา ข้างมารองรับศาสนวัตถุ หรือศาสนสถานนั้น หมายถึงข้างช่วยค้ำจุนศาสนาให้มั่นคง และยิ่งใหญ่ ยังหมายถึงถึงการค้ำจุนจักรวาล ซึ่ง เจดีย์หรือปราสาทประธาน วิหาร และอุโบสถ ในการสร้างนั้นจะเป็นตัวแทนหรือการจำลองของจักรวาลหนึ่ง โดยตัวอาคารและ โครงสร้างของอาคารเอง ย่อส่วนอยู่ในแผนผังของศาสนสถานนั้นๆ ซึ่งเป็นจักรวาลที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง

โดยมีรูปแบบของข้างแบ่งออกมาเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

แบบที่ ๑ ปรากฏเห็นแต่ส่วนศรีษะข้าง หรือเพียงช่วงครึ่งตัวด้านหน้า

แบบที่ ๒ สร้างให้เห็นข้างทั้งตัว โดยลอยตัวแบบสมบูรณ์

หลักฐานรูปข้างค้ำในพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด เป็นแผ่นประติมากรรมสลักรูปสลูปสมัยอมราวดี เป็นรูปเสาที่มีการสลักรูปข้างสองเชือกหันหลังชนกันทวนธรรมจักร ต่อมา มีการสร้างรูป

ช้างค้ำที่โบราณสถานทีถ้ำคาร์ลี (Karli) และสถูที่ ภารหุด ต่อมาอิทธิพลการสร้างสรรใน ลักษณะคังกล่าวปรากฏในลังกา ที่ เจคีย์รวันเวลิ (Ruanwelieseya) โดยปรากฏรูปช้างออกมาเพียงส่วนศรีษะ ยังปรากฏที่ เจคีย์มหียังคณะ(Mahiyangana) และเจคีย์ กัณฑกะ (Kantak catiya) ที่ มหินคาเล (Mahintale) ส่วนลักษณะที่สร้างช้างให้ปรากฏออกมาทั้งตัวนั้น ที่เด่นชัดที่สถูปเมือง ฮัดดา (Hadda) สร้างรูปช้างสลักรับรูปบุคคล และที่วิหาร หมายเลข ๔ ที่รัฐพิหาร

ในพื้นที่ประเทศไทยหลักฐานที่พบแรกสุดเกี่ยวกับศิลปกรรมรูปช้างค้ำ เป็นศิลปะแบบทวารวดี เป็นประติมากรรมนูนต่ำทำจากดินเผา พบที่จังหวัดนครปฐมคงจะเป็นแผ่นภาพซึ่งใช้ในการประดับศาสนสถาน ในช่วงสมัยต่อมาคือในช่วง พุทธศตวรรษที่ ๑๕ ในพื้นที่ซึ่งปรากฏศิลปะแบบสุโขทัย ได้มีการนิยมนำรูปช้างค้ำล้อมรอบส่วนฐาน ที่ วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย วัดช้างล้อม วัดสรศักดิ์ ที่ เมืองสุโขทัย วัดอรุณญิก ที่เมืองพิษณุโลก วัดช้างรอบ เมืองกำแพงเพชร และรูปแบบของการรังสรรค์งานศิลปกรรมในลักษณะดังกล่าวยังได้แพร่กระจายเข้าไปในพื้นที่ เมืองเชียงใหม่ เช่นที่ วัดหัวหนองที่ เวียงกุมกาม วัดป่าแดงหลวง(ร้าง) วัดเชียงมั่น เมืองเชียงใหม่ และที่เมืองน่าน ที่วัดพระธาตุช้างค้ำ ซึ่งเป็นสำคัญกลางเมืองน่าน ลักษณะของการสร้างสรรคังกล่าวยังได้ส่งต่อลงมายังอยุธยา ดังปรากฏ ที่วัดมเหยงคณ์ และ วัดช้าง ในพระนครศรีอยุธยา และในพื้นที่ทางภาคใต้ ที่วิหารทับเกษตร ส่วนฐานขององค์พระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช และวัดพะโคะ อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งลักษณะของการสร้างรูปช้างค้ำล้อมรอบส่วนฐานโบราณสถานนั้นน่าที่รับมาจากลังกา โดยเข้ามาพร้อมกับสมณทูตหรือคณะสงฆ์ที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกา

วิหาร มีการก่ออิฐเป็นกรอบขนาด ยาว ๑๔ เมตร กว้าง ๑๒ เมตรบดอัดดิน ลูกรัง เศษอิฐ และชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคา ถมเป็นพื้น ทางด้านทิศใต้มีแนวอิฐวางเป็นแนว กว้างจากผนังวิหารด้านทิศใต้ออกมา ๑๒๐ ซม. ยาวตลอดแนววิหาร ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอาสนะสงฆ์ มีฐานเสาเสาแลงฉาบปูน และมีฐานชุกชี ซึ่งมีร่องรอยว่ามีการก่อปิดทับ เมื่อทำการขุดตรวจผ่านชั้นทับถมของพื้นที่วิหารพบว่าวิหารอีก ๑ ชั้นถูกทับถมมีขนาดกว้าง ๕ เมตร ยาวประมาณ ๖ เมตร ซึ่งคงเป็นวิหารในสมัยแรกเริ่มของการสร้างวัดแห่งนี้ ในสมัยต่อมาพบว่ามีมีการก่อพื้นอิฐเชื่อมต่อกับฐานของเจดีย์ และคงได้มีวิหารสร้างพระพุทธรูปบนฐานชุกชีซึ่งที่สร้างเข้าไปจนเกือบถึงฐานเจดีย์ จากการขยายพื้นที่วิหารในสมัยหลังจนส่วนฐานของวิหารห่างจากฐานเจดีย์ประมาณ เพียง ๑ เมตรจากในสมัยแรกที่อยู่ห่างมาประมาณ ๒.๒๐ เมตร แต่ส่วนฐานชุกชีละด้านหน้าขององค์เจดีย์ถูกถูกลบขุดเพื่อหาโบราณวัตถุจนไม่สามารถตรวจสอบขอบเขตด้านหลังของส่วนฐานชุกชีได้อย่างชัดเจน และในการขุดตรวจชั้นดินด้านหน้าของวิหารพบว่าก่อนที่จะมีการก่อสร้างแนวอิฐฐานวิหารในสมัยที่ ๒ มีการบดอัดดินหนาประมาณ ๒๐ เซนติเมตร และปรากฏชั้นดินที่มีสีเทาเหมือนขี้เถ้าหนา

ประมาณ ๕ เซนติเมตรคล้ายเกิดจากไฟไหม้ อยู่ด้านล่างชั้นบดอัดซึ่งสาเหตุที่มีการก่อสร้างใหม่ในสมัยหลังอาจเนื่องมาจากไฟไหม้ก็เป็นได้

กำแพงแก้ว มีขนาดกว้าง ประมาณ ๗๐ เซนติเมตร ส่วนฐานมีอิฐบัว อยู่ทั้ง ๒ ด้าน แนวทางด้านทิศใต้ พบช่องประตู ซึ่งมีการปูอิฐเป็นทางเดินมาเชื่อมต่อกับแนวอิฐที่วางเรียงรอบฐานเจดีย์ และด้านนอกของช่องประตูนี้พบภาชนะดินเผาเป็นไห เนื้อแกร่ง (stoneware) วางอยู่ด้านข้างประตู ถูกอิฐหักพังทับถมอยู่ แนวกำแพงบางส่วนขาดหายไป แต่ทางด้านตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศใต้ ขาดเป็นบางช่วงซึ่งสามารถทราบขนาดที่สมบูรณ์ได้ ส่วนทางด้านทิศเหนือ ขาดหายไปค่อนข้างมาก แนวกำแพงด้านทิศเหนือมีความยาว ๔๑.๕๐ เมตร ทิศใต้มีความยาว ๕๘ เมตร ทิศตะวันออกมีความยาว ๓๑ เมตร ทิศเหนือมีความยาว ๑๒ เมตรจากลักษณะการวางตัวของแนวกำแพงในพื้นที่ภายในแนวกำแพงแก้ว บางส่วนพบว่า มีการนำเอาเศษภาชนะดินเผา เศษกระเบื้องดินเผา มาถมพื้นที่เป็นบางจุด มากกว่าที่จะเป็นการพังทลายลงมาของอาคาร

โบสถ์ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวิหาร อยู่ห่างจากแนวกำแพงแก้วประมาณ ๔๐ เมตร พบแนวอิฐ เสาศิลาแลง และชิ้นส่วนใบเสมาทำจากหินชนวน แต่ในการทำงานครั้งนี้ทำการขุดตรวจหลุมขนาด ๒X๓ เมตรในพื้นที่มุมด้านตะวันตกเฉียงใต้เท่านั้น

คูน้ำ จากการขุดตรวจชั้นดินด้านนอกกำแพงแก้วพบว่า เดิมมีการขุดคูน้ำ ขนาดกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ ๘ เมตร ลึกประมาณ ๒-๓ เมตร จึงได้ทำการขุดลอกตามแนวเดิม แต่ยังไม่เสร็จสิ้น โดยขุดเพียงแนวล้อมรอบกำแพงแก้วเท่านั้น ส่วนแนวที่ต่อเนื่องไปล้อมรอบบริเวณ โบสถ์ยังไม่ได้ทำการขุดลอก แนวคูน้ำในส่วนตะวันตกเฉียงใต้มีการขุดลอกมาก่อนหน้านี้ซึ่งเมื่อพิจารณาจากชั้นดินแล้วแนวของคูน้ำน่าจะอยู่ก่อนลงมาทางทิศใต้มากกว่าที่เป็นอยู่แต่ไม่สามารถทำการขุดลอกได้ เนื่องจากมีการสร้างกุฏิติดกับแนวคู

นอกจากทำการขุดแต่งพื้นที่บริเวณ โบราณสถานแล้ว ยังได้ทำการขุดหลุมขุดค้นทางโบราณคดีขนาด ๒X๒ เมตร เพื่อหาพื้นที่กิจกรรมอื่นๆที่สัมพันธ์กับ โบราณสถาน ในพื้นที่ทางด้านใต้ของบริเวณ โบราณสถาน แต่ไม่ปรากฏร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีมากนักพบเพียงเศษภาชนะดินเผาจำนวน ไม่มากนักในชั้นดินระดับบนอาจมาจากการนำดินมาถมพื้นที่บริเวณนั้น แต่จากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ได้ข้อมูลว่า พื้นที่ทางตอนเหนือของวัด ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นถนนไปแล้วนั้นเคยมีการพบเศษภาชนะดินเผาเป็นจำนวนมาก พื้นที่ที่เป็นเขตสังฆาวาส นั้นอาจจะเป็นพื้นที่ทางด้านเหนือซึ่งเป็นถนนไปแล้วก็เป็นได้

โบราณวัตถุ

จากการขุดแต่งพบ โบราณวัตถุหลากหลายชนิด สามารถจัดแบ่งออกได้เป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังต่อไปนี้

- ภาชนะดินเผาเนื้อดิน (earthenware) พบทั้งในหลายรูปแบบ อาทิเช่นหม้อ ชาม
- ตะคันดินเผาซึ่งใช้ในการให้แสงสว่าง จากการขุดพบเป็นจำนวนมากกระจัดกระจายตามแนวกำแพงแก้ว แต่ในบริเวณองค์เจดีย์ประธานและวิหารพบน้อยมาก
- ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (stoneware) พบเป็นชิ้นส่วนกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มาจากแหล่งผลิตที่เมืองสุโขทัย บางส่วนมาจากแหล่งผลิตที่เมืองศรีสัชนาลัย มีหลายรูปแบบ เช่น ไห ชาม ถ้วย กระจุก
- เครื่องถ้วยจีน ส่วนใหญ่ที่พบ เป็นแบบลายเขียนสีน้ำเงินบนพื้นขาว ซึ่งสันนิษฐานเบื้องต้นว่ามีอายุในช่วงราชวงศ์หยวนและหมิง
- อิฐ ซึ่งใช้ในการก่อสร้างพบว่ามีขนาดแตกต่างกันไปตามส่วนที่ใช้ในการก่อสร้าง
- กระเบื้องมุงหลังคา เป็นกระเบื้องดินขอ มีขนาดโดยเฉลี่ยกว้าง ๕-๑๕ ซม. หนา 1 ซม. ยาว ๒๐-๒๒ ซม. ซึ่งเป็นกระเบื้องแบบที่นิยมใช้ในสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัย และในบริเวณส่วนตอนกลางของกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก พบกระเบื้องดินเผารูปร่างแบบกระเบื้องดินขอ แต่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ คือ กว้าง ๑๔ ซม. ยาว ๒๕ ซม. หนา ๓ ซม. อาจจะใช้เป็นกระเบื้องบริเวณ ซุ้มประตูทางเข้า
- ตะปูเหล็ก ซึ่งใช้ในการยึดเครื่องบนของส่วนหลังคาซึ่งเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้อง
- เครื่องปั้นดินเผารูปกลองสี่เหลี่ยม เนื้อแกร่ง (stoneware) เคลือบสีขาวขุ่น มีรูอยู่ ๒ รู ด้านข้าง มีอยู่ ๒ ขนาด ก. ๑๕ ซม. สูง ๕ ซม. และขนาด ก. ๑๗.๕ ซม. สูง ๕ ซม. ฝาด้านบนมีป็นรูปดอกไม้ประดับ พบในบริเวณที่เป็นด้านหน้าของวิหาร ประปนอยู่ในชั้นทับถมของกระเบื้องมุงหลังคาสันนิษฐานว่าใช้ในการครอบหัวไม้เครื่องบนวิหาร
- กิ้งก้าน้ำอ้อย พบเป็นชิ้นส่วนอยู่เล็กน้อย
- กัท้อ พบอยู่เป็นชิ้นส่วน และเกือบสมบูรณ์ พบวางอยู่ทางด้านทิศใต้ของฐานเจดีย์ และอยู่ทั่วไป อาจจะเป็นส่วนประดับสถาปัตยกรรมหรือใช้ในแทนท่อน้ำ
- ท่อน้ำดินเผา เนื้อดิน (earthenware) ศก. ๑๕ ซม. พบอยู่ตามพื้นที่บริเวณแนวกำแพงแก้ว
- ชิ้นส่วนปูนปั้น เป็นเศียรพระพุทธรูป ชิ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้นรูปบุคคล เม็ดพระศก ชิ้นส่วนลวดลายประดับส่วนต่างๆ พบปูนปั้นที่มีส่วนผสมของยางไม้อยู่ที่บริเวณส่วนแนวบัวลดา
- ชิ้นส่วนพระเศียรของพระพุทธรูปทำจากหินชนวน กว้าง ๓ ซม. ยาว ๔ ซม. พบในชั้นทับถมของเศษอิฐในพื้นที่บริเวณมุมด้านตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งมีร่องรอยการลักลอบขุดอยู่ จึงอาจจะเป็นของที่เดิมบรรจุอยู่ภายในองค์เจดีย์แต่ถูกขุดออกมาทิ้งภายนอก

สรุป

โบราณสถานวัดช้างล้อม บ้านไสยาสน์ หรือวัดช้างล้อมเจริญศรีนี้มีแผนผัง ที่สำคัญคือ วางแผนผังตามแนวตะวันออก-ตะวันตก โดยมีวิหารอยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธาน ซึ่งลักษณะของแผนผังเช่นนี้ เป็นแผนผังสถาปัตยกรรมในสมัยสุโขทัยและ การที่โบสถ์อยู่ด้านนอกแนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกนั้น มีแผนผังคล้ายคลึงกับวัดช้างล้อม ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของเมืองสุโขทัย (ด้านหลังโรงแรมหมู่บ้าน ไทยในปัจจุบัน) ซึ่งสอดคล้องกับ โบราณวัตถุประเภทเครื่องปั้นดินเผาทั้งที่มีแหล่งผลิตจากในพื้นที่สุโขทัยและเครื่องถ้วยจีนที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ โบราณสถานแห่งนี้ น่าที่จะมีอายุอยู่ในช่วงสมัยสุโขทัยทั้ง ๒ สมัยของการก่อสร้างของศาสนสถานแห่งนี้ และยังเป็นวัดของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ในแนวถนนพระร่วง เช่นเดียวกับ โบราณสถานหลายแห่งที่มีการค้นพบในแนวถนนพระร่วง ซึ่งแสดงถึงชุมชนที่มีอยู่ตลอดแนวถนนพระร่วง

คติช้างล้อมที่ปรากฏในโบราณสถานของสุโขทัยนั้น คงจะได้รับอิทธิพลจากลังกา โดยคงจะแพร่กระจายเข้ามาในช่วงรัชกาลของ พระเจ้าเลอไท ในช่วงหลังจากที่พระมหาเถรศรีศรีทราชมหาภิรมย์ เสด็จกลับมาจากลังกาซึ่งมีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุที่ปรากฏอิทธิพลศิลปะลังกาอยู่ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับอายุของวัดช้างล้อมที่ศรีสัชนาลัย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าน่าจะมีการก่อสร้างในสมัยพระเจ้าลิไท ส่วนเจดีย์ที่ปรากฏลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีรูปช้างล้อมที่ส่วนฐานที่ทราบอายุแน่ชัด ทั้งที่วัดสระศักดิ์ (๑๘๕๘) วัดช้างล้อม ทางด้านตะวันออกของเมืองสุโขทัย (๑๘๒๗) คติการสร้างโบราณสถานที่มีรูปช้างล้อมรอบส่วนฐานเจดีย์ในสุโขทัย ไม่น่าจะไปกว่าช่วงปลายของรัชกาลพระเจ้าเลอไท

ภายหลังการขุดแต่งได้มีการเสริมความมั่นคงในจุดที่อาจก่อให้เกิดการพังทลาย เช่น ช่องที่เกิดจากการลักลอบขุด บริเวณรอบฐานองค์เจดีย์ประธาน และส่วนฐานวิหาร รวมถึงขังปูนปั้นที่รายรอบบริเวณฐาน เพื่อรักษาสภาพไว้เพื่อที่จะทำการบูรณะในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ธาดา สุทธิธรรม. สถาปัตยกรรมสุโขทัย. พิมพ์ครั้งแรก กทม. : บริษัททองรัตน์, ๒๕๓๖
ประทีป เฟื่องตะโก. กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๔๐.

วิเชียร ณ นคร. นครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑.

ศิลปากร, กรม. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

“_____”. วัดช้างล้อม. กทม.: บริษัทวิคตอรีเพาเวอร์พอยท์, ๒๕๓๐.

“_____”. ทำเนียบโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กทม.:
โรงพิมพ์หัตถศิลป์, ๒๕๓๑.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะสุโขทัย. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กทม.: พิมพ์นครินทร์ตั้งเซ็นเตอร์, ๒๕๓๕

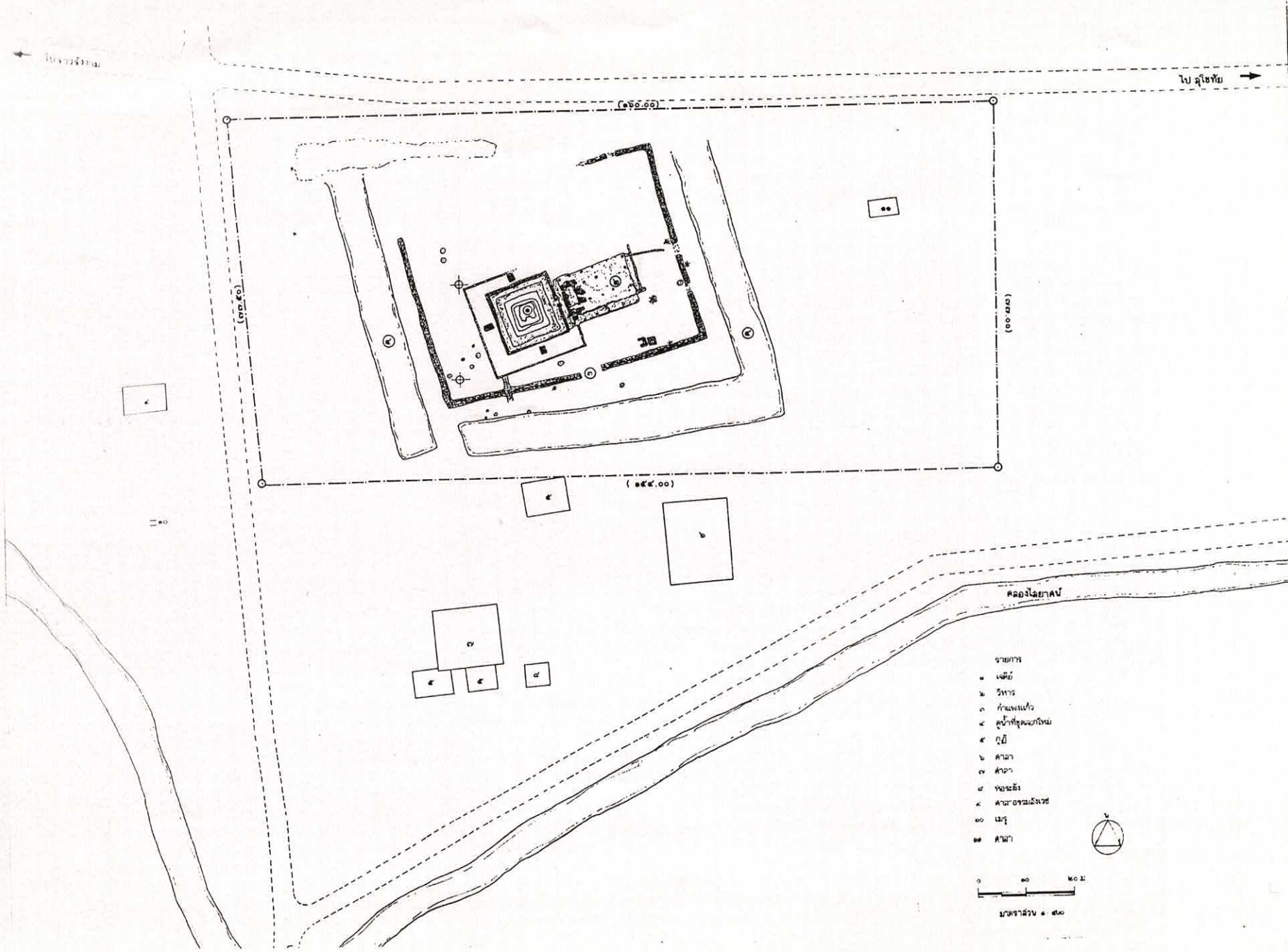
”_____”. ศิลปะอยุธยา: งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๒.

“_____”. ศิลปะสุโขทัย. พิมพ์ครั้งแรก กทม.: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๐.

“_____”. เจดีย์สมัยสุโขทัย: วัดเจดีย์เจ็ดแถว. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ธันวาคม
๒๕๔๔.

สมใจ ศรีนวล. วัดพะโคะ. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๕.

สมชาติ มณีโชติ. คติเรื่องช้างในพุทธศาสนาจากหลักฐานศิลปะ โบราณวัตถุแบบทวาราวดี.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชา
โบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

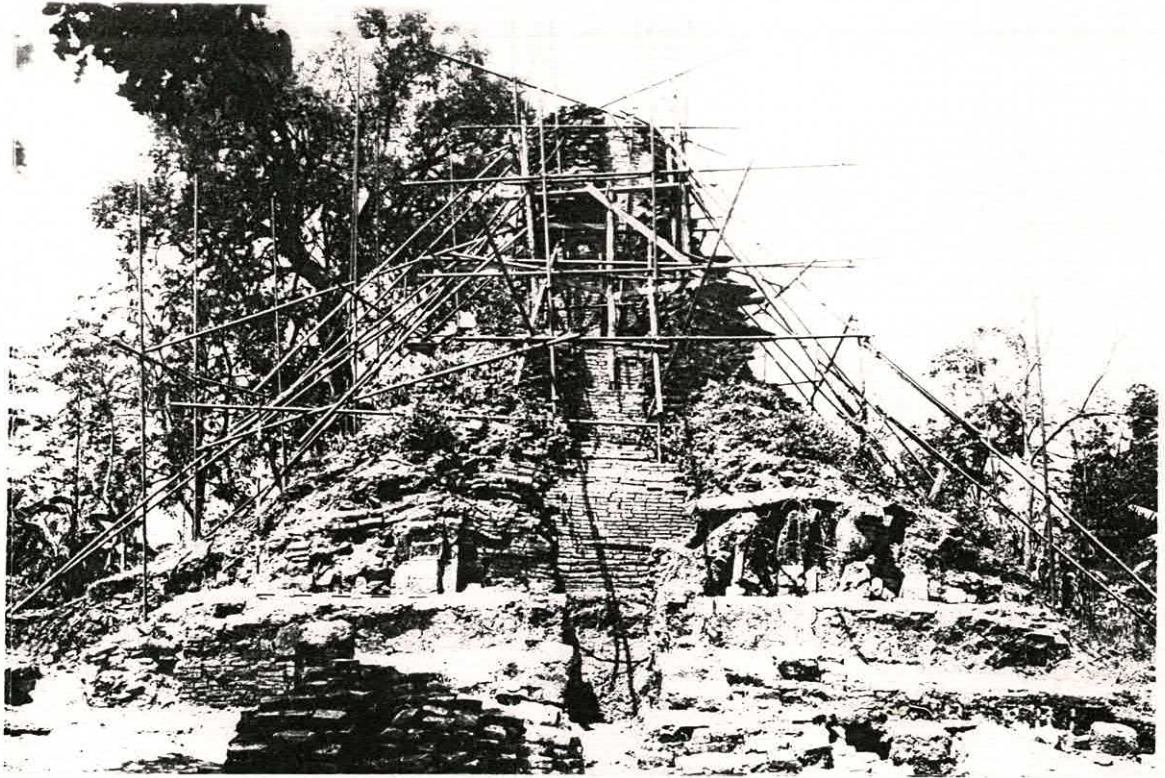

- รายการ
- ๑ เจดีย์
 - ๒ วิหาร
 - ๓ กำแพงแก้ว
 - ๔ คูน้ำที่ขุดขุดใหม่
 - ๕ ภูมิ
 - ๖ ศาลา
 - ๗ ศาลา
 - ๘ พลับพลา
 - ๙ ศาลาธรรมสังเษ
 - ๑๐ เสา
 - ๑๑ ศาลา

๐ ๕๐ ๑๐๐ ม.ค.ค.

มาตราส่วน ๑ : ๕๐๐

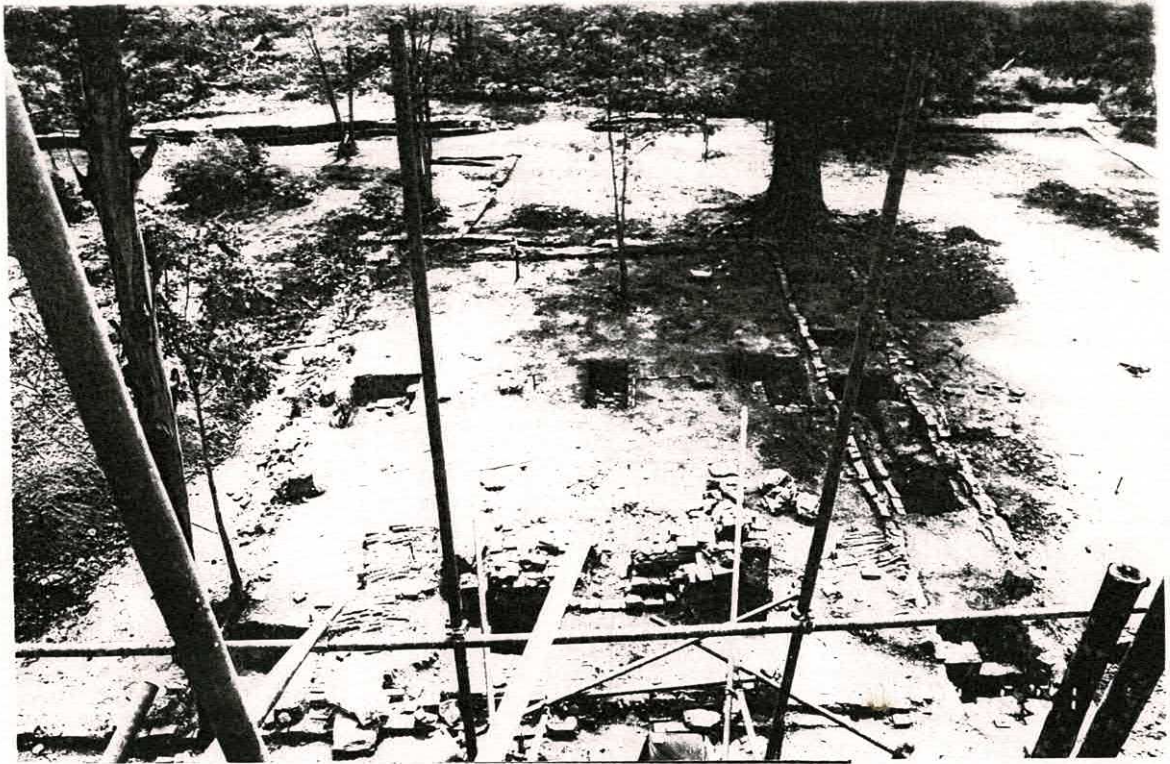
แผนผังบริเวณ โบราณสถานวัดช้างล้อมบ้านไทรยาณภายหลังจากขุดแต่ง

เจดีย์ประธานด้านทิศตะวันออก

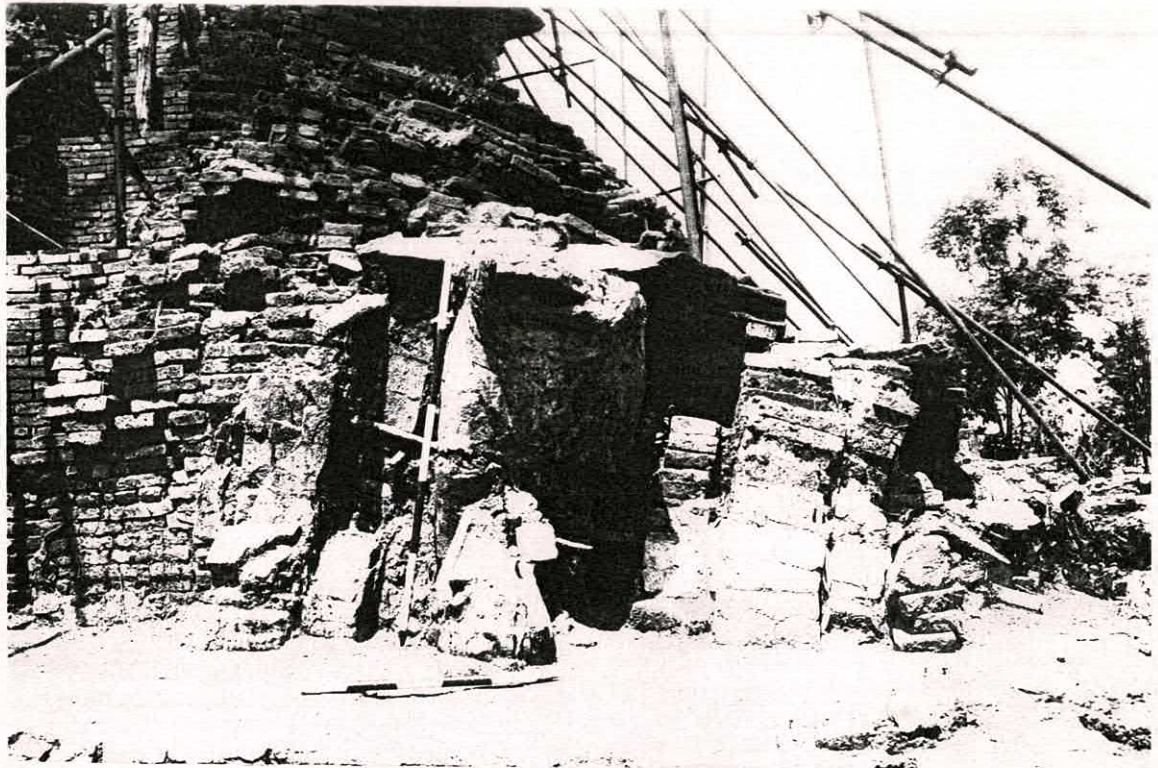
เจดีย์ประธานด้านทิศเหนือ

ภาพวิหาร แสดงให้เห็นฐานวิหารทั้ง ๒ สมัย

เจดีย์ประธานภายหลังการเสริมความมั่นคง และถอดโครงสร้างค้ำยันออกเรียบร้อยแล้ว

ประติมากรรมช้างปูนปั้นประดับส่วนฐานของเจดีย์ประธานด้านทิศตะวันออก

ฐานอิฐซึ่งสันนิษฐานว่าใช้เป็นแท่นสำหรับสักการะบูชา ด้านทิศเหนือของเจดีย์

ประธาน

แนวอิฐและเสาศิลาแดง ในพื้นที่บริเวณโบสถ์

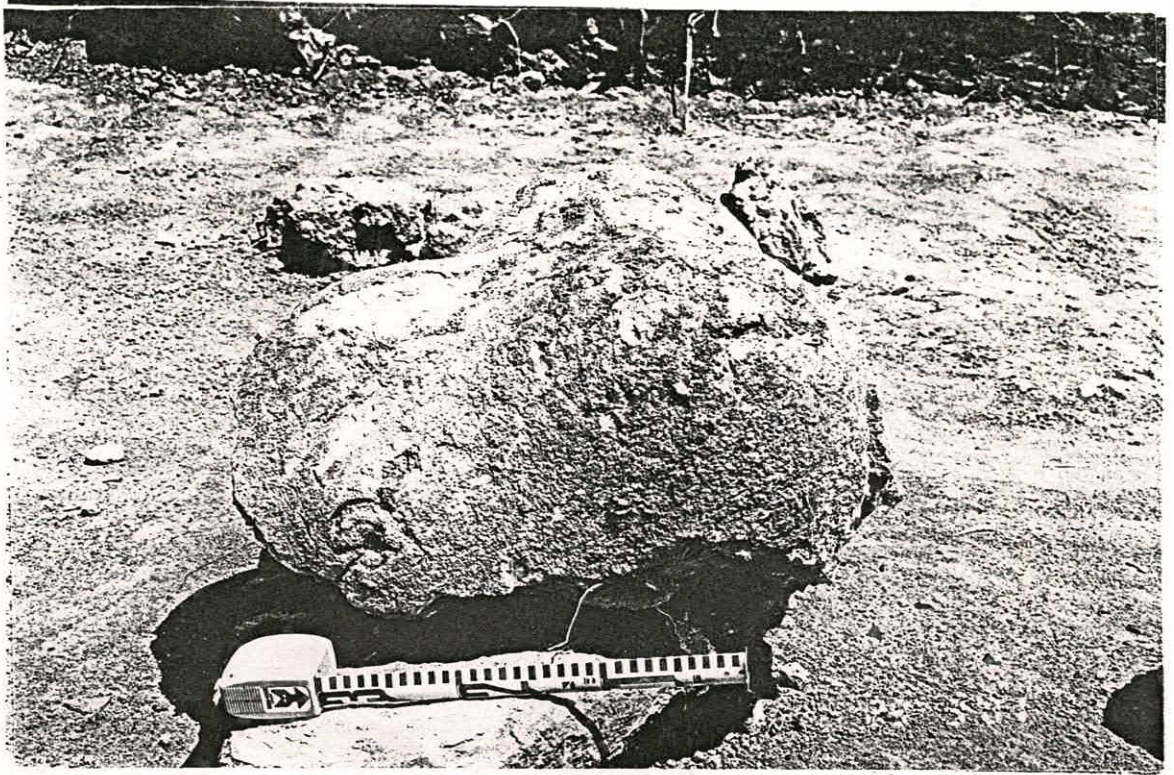

ส่วนพระเศียรของพระพุทธรูป ทำจากหินชนวน พบพื้นที่มุด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเจดีย์ประธาน

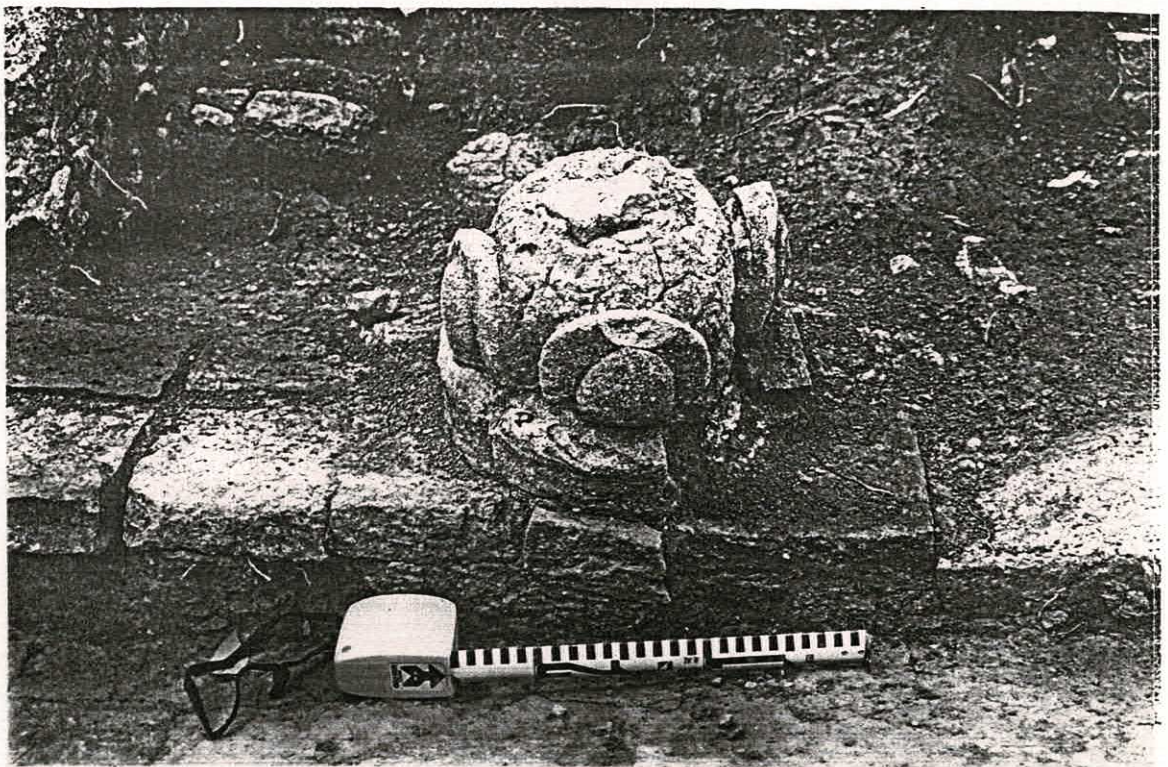

ภาพแสดงปูนปั้น ซึ่งผสมด้วยยางไม้ (?) สอดอยู่บริเวณ แนวบัวกลตาของเจดีย์

ประธาน

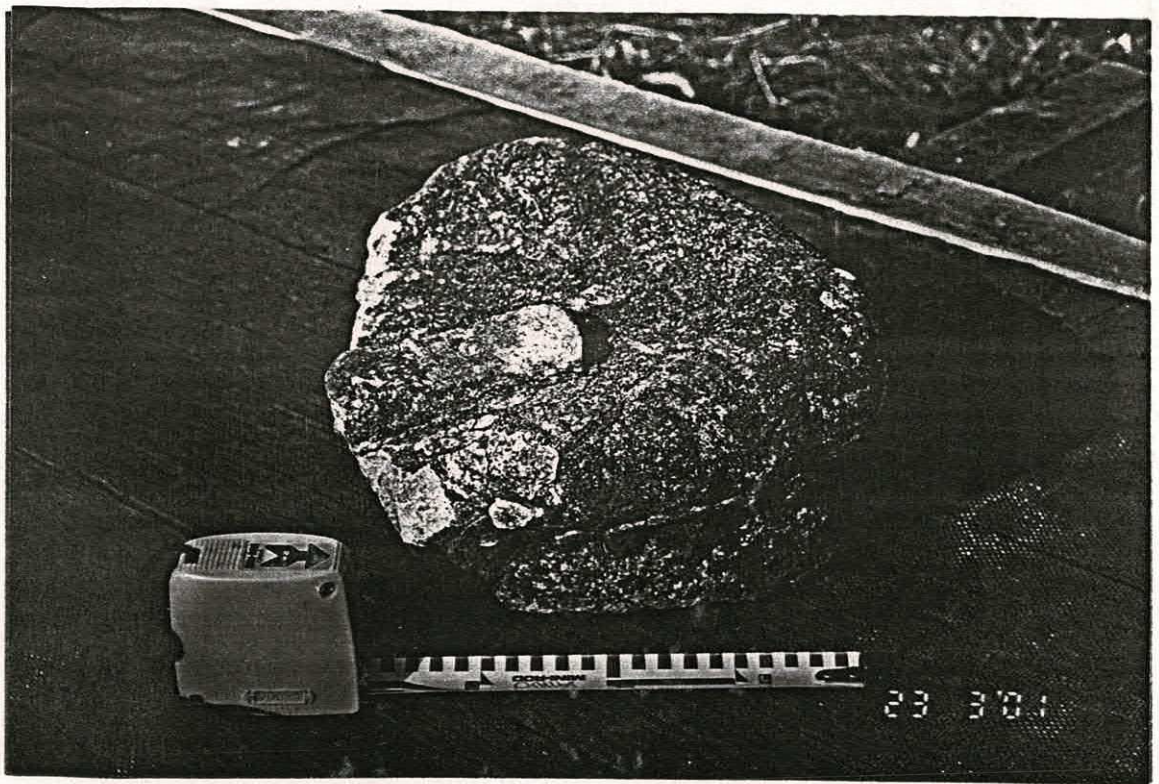
หินส่วนหัวช้างปูนปั้น

บัวปูนปั้นรับวงช้าง

หินส่วนหัวช้างปูนปั้น

ส่วนหน้าคอกพระพุทธรูปปูนปั้น

ก้อนอิฐที่มีการแกะภาพบุคคล พบในบริเวณแนวกำแพงแก้วด้านทิศใต้

